

УДК: 821.111.09 Сідні

Шереметьєва Вікторія
(Запоріжжя)

**Сила слова: етичні, політичні
та екзистенційні питання
в романі Ф. Сідні «Аркадія»**

Ренесансний роман Філіпа Сідні «Аркадія» відіграв важливу роль в історії становлення й розвитку англійської романістики. Аналіз проблемно-тематичного спектру художнього світу «Повної Аркадії», яку прийнято вважати канонічною версією тексту, засвідчує, що творчі пошуки цього видатного «єлизаветинця» неправомірно зводити лише до наслідування досвіду тогочасних європейських романістів.

Запозичивши назву із твору Я. Саннадзаро, Ф. Сідні у маньєристичному дусі інтерпретував загальновідомі ідеї. Реалізації такого задуму сприяло сміливе поєднання структурних елементів різних жанрових традицій – пасторальної, авантюрної, епіко-героїчної. Саме цим і визначається унікальність новаторського мислення ренесансного автора, а також його вплив на подальший еволюційний рух європейського романного жанру.

Ф. Сідні пропонує увазі читача дійсність, що насичена актуальною соціально-політичною проблематикою та роздумами щодо актуальних любовно-психологічними проблем. Розмаїття напрямків філософської, політичної та богословської думки на сторінках «Аркадії» ілюструє авторське розуміння найважливішої характеристики вдалого роману – реалістичну гетерогенність та насиченість взірцевими чеснотами.

Ключові слова: Ф. Сідні, англійський ренесансний роман, новий історизм, єлизаветинська пастораль, версії роману «Аркадія», проблематика «Аркадії».

I. Історико-літературний процес

Після посмертної публікації третьої «комполитної» версії «Аркадії» Філіпа Сідні (1593 р.)¹, цей роман стає надзвичайно популярним серед читацького загалу, а суголосність тематики роману актуальним запитам доби призводить до того, що протягом наступних восьмидесяти років роман перевидається тринадцять (!) разів. В. Алексендр (1613) та Дж. Джонстаун (1638) написали тексти-зв'язки, щоб уникнути розбіжностей між матеріалом «Нової...» та «Старої Аркадії», а Дж. Маркем (1607), Р. Белінг (1627) та А. Віміс (1657) запропонували власні продовження Сіднієвого роману, які сучасні дослідники (Н. Симонова) розглядають як найперші зразки літературного жанру fan fiction. Про неабияку популярність найуспішнішого проекту Ф. Сідні – «Аркадії» – свідчать і чисельні переклади цього твору французькою (Ж.-Л. де Турваль у 1607-1610 рр., Ж. Шаплен у 1624 р. та Ж. Будуен у 1625 р.), німецькою (М. Опіц у 1629 р.), голландською (Ф.В.С. де Йонга у 1639 р.).

Через чотириста років, на початку ХХІ ст., нові ракурси осмислення творчості Ф. Сідні значно розширюють тематичні горизонти наукових дискусій, пов'язаних із його постаттю. Аналіз літературних текстів, що були написані в “ранній Новий час” (Early Modern

¹ У сіднізнавстві традиційно розрізняють три текстові варіанти роману: 1) «Стара Аркадія» (“Old Arcadia”) – найперша повна версія, написана Ф. Сідні, яка залишалася в рукописі, що був «відкритий» лише на початку ХХ ст.; 2) незакінчений фрагмент (три розділи) «Нової Аркадії» (“New Arcadia”) – роман, який Сідні не дописав, але його надрукував Ф. Гревіль у 1590 р.; 3) «Повна Аркадія» або «Аркадія графині Пембрук» (“Complete Arcadia” або “The Countess of Pembroke’s Arcadia”), яка вперше була опублікована у 1593 р. і стала найбільш відомою читацькому загалу (перевидання у 1605, 1613, 1621 та 1627 роках). Ця версія твору, що починається «Новою Аркадією», а закінчується четвертим та п'ятим розділами зі «Старої Аркадії», була відредагована близьким оточенням Ф. Сідні (Мері Пембрук, Семюелом Деніелом та Г'ю Сенфордом) згідно з нотатками самого автора.

Age) суттєво змінюється, демонструючи притаманний літературознавчим студіям сьогодення постмодерновий поворот у питанні критичної інтерпретації. Це, звичайно, стосується й трьох версій роману Ф. Сідні «Аркадія», які “перепрочитуються” й переосмислюються в західній та вітчизняній науці з позицій культурної поліфонії², що і зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Об’єктом дослідження у цій статті є прозовий доробок Ф. Сідні – роман «Аркадія», а **предметом** безпосереднього аналізу постає проблемно-тематичний спектр роману, розглянутий крізь призму новітніх літературознавчих методологій.

Мета статті полягає у тому, щоб висвітлити актуалізовані в Сіднієвому романі естетичні й епістемологічні ресурси жанру та окреслити особливий художній стиль прози письменника-єлизаветинця, так званий «аркадизм» (термін Л. Нікіфорової).

Насамперед зауважимо, що проблемно-тематичний спектр «Аркадії» є більш розмаїтим у порівнянні зі «Старою Аркадією». Солідаризуючись з тезою нових істористів про те, що літературний твір вже в момент його створення так чи інакше, прямо чи опосередковано співвідноситься з суспільно-політичними тенденціями свого часу, а тому є віддзеркаленням історично обумовленого змісту епохи, зазначимо, що обидві версії твору певною мірою корелюються з актуальною проблематикою тогочасся.

До першої групи проблем, що піднімаються Ф. Сідні, можна віднести проблеми соціально-політичні. Як представник інтелектуально-духовної еліти, взірцевий придворний і патріот Англії, Ф. Сідні був добре

² Культурна поліфонія – здатність будь-якого тексту як особливої мікроскопічної копії “образного Всесвіту” (термін американського антрополога К. Гірца) до вбирання багатоманітного соціокультурного контексту.

I. Історико-літературний процес

обізнаний з політологічними теоріями античності й Ренесансу та плекав певні надії щодо власної спроможності впливати на стан справ при дворі і в державі. Втім, коли ілюзорність його сподівань стала очевидною, сферою втілення його задумів стала літературна творчість. Змальовані ним на сторінках «Аркадії» суспільно-політичні конфлікти, соціальні колізії, що впливають на індивідуальні долі героїв, безпосереднім чином корелюються як зі станом справ в англійському соціумі та при дворі Єлизавети, так і з загальною візією суспільного блага, яким його бачив Сідні-придворний і Сідні-дипломат.

Напруженість та соціальна нестабільність англійського суспільства (змови, заколоти, повстання), що супроводжували королеву Єлизавету протягом усього її перебування на троні (1558–1603), безперечно, суттєво впливали на формування світовідчуття елизаветинських *men of letters*, зумовлюючи стійкий інтерес до таких тем, як статус монарха, законність престолонаслідування, тиранія, узурпація влади, опір тирану та форми тираноборства. За часів Ренесансу більшість зазначених питань отримували детальне висвітлення на сторінках трактатів і памфлетів (як-от, «Енхирідіон» (англ. версія 1533) Еразма з Роттердаму, «Книга, під назвою Правитель» (1531) Т. Еліота, «Трактат з моральної філософії» (1548) В. Болдуїна, «Шкільний вчитель» (1570) Р. Ешема, «Трактат про зраду Єлизаветі та англійській короні» (1572) невідомого автора та ін.). Крім того, і художні твори незрідка намагалися «повчати монархів за рахунок частоті політизації романічних і драматичних конфліктів»³. Не дивно, що в романі «Аркадія» Ф. Сідні вводить в монологи та діалоги

³ *Торкут Н.М.* Проблеми генези і структурування жанрової системи англійської прози пізнього Ренесансу (малі епічні форми та "література факту") / Н. М. Торкут. – Запоріжжя, 2000. – С. 128.

головних героїв (Базилія, Філанакса, Цекропеї) численні розмірковування стосовно прав та обов'язків керівника держави.

Однією із сюжетоутворюючих тем, якій Ф. Сідні приділяє першорядну увагу, є проблема влади, зокрема одвічної боротьби за наслідування престолу в державі та пов'язаних з нею інтриг, втілених в образі Цекропеї. Для англійської нації, яка за часів правління династії Тюдорів все ще перебувала у стані посттравматичного синдрому, спричиненого трагедією династичних міжусобиць (Війна Червоної та Білої троянд, 1455-1486), питання престолонаслідування залишалися вкрай болючими. Їх актуальність посилювалася ще й тим, що Єлизавета Тюдор залишалася незаміжньою і не мала дітей. Негативне ставлення Ф. Сідні до перспектив французького шлюбу монархині, яке призвело його до негласної опали, засвідчує, наскільки серйозно він переймався цими питаннями. Тож цілком природно, що і у «Старій Аркадії», і в її наступній версії тема відповідальності монарха за долю народу знаходить цікаву художню інтерпретацію (добровільне вигнання Базилія, тиранічне правління Цекропеї).

Ф. Сідні, на думку Л. Потьомкіної, переймався проблемою відповідальності правителя і у певних своїх позиціях солідаризувався з ідеями Аристотеля про «громадянську людину»⁴. Як і більшість ренесансних гуманістів, зокрема Піко делла Мірандола, М. Фічіно, Еразм з Роттердаму, англійський літератор був переконаним у тому, що небесний Творець, сотворивши людину за своєю подобою, поставив її вище за всіх інших істот і наділив здатністю бути земним творцем.

⁴ Потёмкина Л.Я. О системе поэтики западноевропейского пасторального романа 16 – нач. 17 вв. / Л. Я. Потёмкина // Системность литературного процесса. – Днепропетровск : ДГУ, 1987. – С. 112.

I. Історико-літературний процес

Творче ставлення до власного життя Ф. Сідні, що був змушений віддалитися від двору та втратив вплив на хід подій у державі, реалізовує у царині красного письменства. Тож не дивно, що письменник приділяє значну увагу питанню протиставлення “активного” і “споглядального” способу життя, яке з часів гуртка Лоренцо Медічі залишалось об’єктом дискусій у колах гуманістів. Так, приміром, відомий італійський неоплатонік А. Ринуччині у «Діалозі про свободу» виправдовує відмову від громадянської активності та перехід до «чистого» споглядання, вбачаючи в цьому форму протесту проти тиранії. На думку Л. Брагіної, така позиція А. Ринуччині свідчила не про відмову від того високого морального ідеалу, який стверджували представники так званої Флорентійської академії мистецтв, зокрема, Л. Бруні та М. Пальмієрі, а скоріше про «пошуки духовної свободи в умовах тиранії»⁵. Етичний імператив Ф. Сідні виявляється суголосним з ідеалом суспільної самореалізації, який сповідував (декларував у творах і втілював у житті) А. Ринуччині. За словами Л. Брагіної, «в основі його виправдовування абсентеїзму лежать гуманістична трактовка достоїнства особистості і думка про необхідність виконати обов’язок перед суспільством, якщо не в рамках державної служби, то в сфері наукової і літературної творчості»⁶.

Для Ф. Сідні, який окреслив проблему двох способів життя ще в «Старій Аркадії», зв’язок з пасторальними мотивами залишається дуже важливим і в «Аркадії». Але сама концепція пасторального усамітнення несе тут дещо інше ідейне навантаження. Пасторальність постає в чіткій опозиції до героїчного життя, яке втілює ідеали

⁵ Брагіна Л.М. Гуманістическая мысль Италии XV века / Л. М. Брагіна // Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век). – М. : Изд-во МГУ, 1985. – С. 17.

⁶ Там само. – С. 17.

суспільної активності, уособлює боротьбу з тиранією, підступністю, інтригами. Така відчутна трансформація аксіологічної семантики пасторального модусу, який апологетизує споглядальний спосіб життя, засвідчує, що Ф. Сідні сприймає власне «вигнання» з двору і усамітнення в маєтку сестри як час для світоглядних рефлексій та пошуків наступних стратегій самореалізації і втілення власних життєбудівничих проектів.

У романі вся діяльність героїв підпорядкована деякій умовній “грі”: герой-чужинець, потрапляючи в пасторальний світ, “входить у роль”, приймає пасторальний образ життя, в якому, начебто, найкраще пізнається сутність буття і який сприяє більш глибокому самопізнанню. Але ця концепція благодатного впливу споглядального життя, тим не менш, полемічно переосмислюється Ф. Сідні. Показовим у цьому плані є адресований Базилію лист Філанакса, якого той призначає своїм намісником: «Навіщо Вам позбавляти себе трону через страх втратити владу, подібно тому, хто змушений вбити себе, бо боїться смерті? ... Чого б не вимагала Ваша доля – жити або померти, зробіть це як належить принцові»⁷.

Беручи до уваги той факт, що Ф. Сідні був свого часу одним із наближених до королеви Єлизавети і мав право досить відверто висловлювати свою думку з приводу її вчинків, в листі Філанакса можна побачити звернення самого Ф. Сідні до королеви. Його щире переконання, що в думках, планах і вчинках монарха загальнодержавне має переважати над особистісним, неодноразово декларується на сторінках «Аркадій». Його лист до Єлизавети з приводу перспектив її французького шлюбу також, до певної міри, просякнутий цим пафосом. Попри те, що йому дорого коштувала така щира

⁷ Сидни Ф. Аркадія / Ф. Сидни; [пер. с англ.; предисл. Л. Володарской]. – М. : РИОР: ИНФРА-М, 2011. – С. 44.

I. Історико-літературний процес

відвертість з монархиною, він наважується знову і знову декларувати доволі небезпечні ідеї.

Другою групою проблем, що підіймаються в романі, є проблеми морально-етичного плану. Р. Вуд здійснив спробу показати, як роман Ф. Сідні «драматизує різноманітні й часто суперечливі підтексти елизаветинської моралі, акцентує її амбівалентність та висловлює точку зору, яка, врешті-решт, є поміркованою, різнобічною і оптимістичною»⁸. В «Аркадії», порівняно зі «Старою...», трансформується любовний конфлікт. Кохання постає однією зі сфер існування людини у суспільстві, причому такою, що об'єднує «індивідуальне» та «громадянське» у долях головних героїв⁹. Майже в усіх багаточисельних конфліктних ситуаціях твору тією чи іншою мірою задіяне кохання. (Інколи воно виступає основною рушійною силою сюжету.) Його інтерпретація у романах Ф. Сідні є доволі неоднозначною. З одного боку, кохання – це прекрасне, ідеалізоване почуття, що штовхає закоханого на ризиковані подвиги заради коханої (Мусідор, Пірокл, Аргал) чи інколи спонукає до легковажних кроків (майже одночасне зізнання Базилія та його дружини Гінецеї в коханні до амазонки Зелмани, яка насправді є перевдягненим Піроклом). З іншого ж боку, це почуття несе в собі руйнівне начало, бо, не отримавши взаємності, закоханий втрачає здатність мислити тверезо і може завдати шкоди іншим людям. Ірраціональною є, приміром, пристрасть цариці Андромани, яка одночасно закохується в обох принців. Ця авторитарна жінка спочатку заволоділа серцем свого

⁸ Wood R. The image of human condition: Sidney's Arcadia and the Conflicts of Virtue. – [Електронний ресурс] / R. Wood. – Doctoral. – Sheffield Hallam University, 2013. – 209 p. – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/9831195.pdf>

⁹ Никифорова Л.Р. «Новая Аркадия» как предтеча барочного галантно-героического романа / Л. Р. Никифорова // Зарубежный роман в системе литературного направления. – Днепропетровск : ДГУ, 1989. – С. 23.

чоловіка-царя, далі його короною, а потім, втомившись, зажадала нових іграшок, якими стали Пірокл та Мусідор: «...невдовзі ми впізнали в її поведінці прикмети сильного бажання. З подивом ми бачили, як владний злий розум, втомившись від звичних пристрастей, придумує собі нові»¹⁰. Одержавши відмову, Андромана переконує свого чоловіка, що принци готують проти нього заколот, і їх кидають до в'язниці. Цариця ж продовжує свої домагання, з одного боку, погрожуючи та примушуючи ув'язнених підкоритися її волі, а з іншого – спокушаючи бранців створенням комфортних умов перебування в тюрмі. Лише завдяки сину Андромани – Палладію, для якого Пірокл був суперником у його любовних стосунках з Зелманою, принци змогли втекти. Річ у тім, що Палладій був закоханий у Зелману, яка кохала Пірокла. І, щоб прислужитися своїй дамі, Палладій організував втечу двох принців.

Іншим прикладом згубної пристрасті стало нещасне кохання Ерони до Антифіла: «Бідолаха Ерона у всьому підкорялася Антифілу. Чи то пристрасне кохання схиляло її до настільки недостойної слухняності, чи то відчай оволодів нею через неочікувані удари долі, чи може небажання приймати рішення (таке буває навіть з великими людьми, коли їм нікого звинувачувати в своїх помилках, окрім себе самих). На жаль, нещасна цариця перевершила всіх, хто коли-небудь спрямовував своє кохання на недостойну людину...»¹¹. Коли є жертва, знаходиться і рятівник. Благородного принца Планга зачарував «розум ([Ерони – **В. Ш.**], прикрашений молодістю, її страждання, прикрашені шляхетним походженням, її сум, прикрашений вродою»¹². Однак, за іронією долі, Ерона, засліплена коханням, не лише не

¹⁰ Сидни Ф. Аркадія ... – С. 253.

¹¹ Там само. – С. 296.

¹² Там само. – С. 296.

I. Історико-літературний процес

відповідає Плангу взаємністю, а й відчайдушно просить його визволити Антифіла з полону. І тоді вже Планг поводить себе нелогічно – заради кохання він, фактично, стає слугою ненависного суперника.

Почуття Амфіала до Філоклеї також є зразком «нерозумного» кохання. Мати Амфіала, Цекропея, викрала принцес – Філоклею та її старшу сестру Памелу – заради того, щоб звільнити синові шлях до трону. Принц Амфіал усвідомлює, що потурання злочинній поведінці матері не вписується в моральні приписи його власного кодексу честі, однак усю провину перекладає на почуття, яке володіє ним. Так, на прохання Філоклеї про звільнення він відповідає: «На жаль, деспотичне кохання (що заволоділо моїм життям та моїми думками) не чує нічого. Моє кохання, а не я, не бажає підкоритися тобі... не я закриваю тобі шлях до свободи, а кохання, те кохання, яке зв'язало тебе твоїми ж путами. Ти сама винна у своїй неволі, через твою вроду тебе ув'язнено в цих стінах, твої очі накликали на тебе біду. І тобі не залишається нічого, ніж зглянутися та задовольнити мою любовну пристрасть. А через те, що її джерело в тобі, то ти, без сумніву, домовишся з нею»¹³. Втім, зрештою, добра вдача Амфіала перемогла, він послабив тиск та вирішив мирно завоювати прихильність Філоклеї.

Таким чином, любовна тема в романі звучить здебільшого драматично: дуже рідко кохання приносить щастя героям. За винятком головних пар ідеальних героїв (Мусідор – Памела, Пірокл – Філоклея), лише Парфенія та Аргал мають взаємні почуття, що дає їм змогу одружитися. Справжнє кохання стає запорукою ідеального шлюбу, рецепт якого Ф. Сідні наводить у своєму романі: «Щасливе подружжя: він тішився із неї, вона з себе, та з себе через те, що щаслива із ним. Обидва

¹³ Там само. – С. 336.

багатіли, обдаровуючи один одного, кожен подвоював своє життя, бо два життя злились в одне, де пристрасть не втамовувалась, а втамування не приносило переситу. Аргал панував, бо Парфенія підкорялася, чи швидше, через те що підкорялась, панувала все-таки вона»¹⁴. Втім, щастя їхнє було не довговічним, бо Аргал, який є бранцем «тиранії честі», змушений був прийняти виклик Амфіала і загинув під час двобою.

Велику увагу Ф. Сідні приділяє також і етико-філософським проблемам, що відіграють важливу роль у структуруванні образів персонажів, а також у формуванні читацьких уявлень про ціннісно значимі концепти. Прикметно, що на відміну від політичної проблематики, яка реалізується і на рівні сюжетних колізій, питання, пов'язані з мораллю, вербалізовані здебільшого у саморефлексіях, промовах та полемічних суперечках-діалогах головних героїв. Недарма відомий англійський літературознавець К.С. Льюїс¹⁵ зазначав, що «той насправді не скуштував «Аркадії», хто не мав нагоди насолодитися філософією думки у вже згаданому листі Філанакса до Базилія¹⁶, суперечкою Пірокла та Мусідора щодо природи кохання¹⁷, палкою промовою Зелмани до повстанців¹⁸ та розмовою Цекропеї і Памели про існування Бога й сутність краси¹⁹».

У цих ключових моментах роману піднімаються важливі питання, що хвилювали представників англійської аристократії, від політико-ідеологічних (повстання проти бездарного монарха чи правителя-тирана) до філософських (природа кохання, смерті,

¹⁴ Там само. – С. 375.

¹⁵ Lewis C.S. English Literature in the Sixteenth Century Excluding Drama / C. S. Lewis. – Oxford : Clarendon Press, 1971. – P. 335.

¹⁶ Сидни Ф. Аркадія ... – С. 43.

¹⁷ Там само. – С. 85.

¹⁸ Там само. – С. 282.

¹⁹ Там само. – С. 362.

I. Історико-літературний процес

краси, благочестя, дружби). Так, Піроклу (перевдягненому в амазонку Зелману) вдається не мечем, а словом вгамувати розлючений різношерстий натовп підданих Базилія – селян та городян Аркадії. І в першому ж реченні цієї промови Зелмана апелює до щирої турботи, з якою їхній правитель ставиться до своїх людей: «Люблячий батько послав мене до своїх чад довідатися, що спричинило суперечку, хто посмів вас образити, чим ви невдоволені і чого вам не вистачає»²⁰. Для цього Зелмана пропонує обрати одного речника, який би вербалізував усі вимоги народу. Втім, коли почалося обговорення, «здійнявся галас, який не можна порівняти навіть з безглуздим гудінням бджолиного рою»²¹, адже всі вони суперечили один одному. Селяни хотіли знищити благородний клас, а городяни (кухарі, цирульники та ті, хто заробляли на знаті) були проти. Ремісники вимагали безповоротного зниження цін на вино та хліб, а виноградарі та землероби були проти. Захисна промова Зелмани була переконливою, адже для згуртування народу головним аргументом вона обрала не лише мудрість та справедливість Базилія, «даного вам багатьма поколіннями вінценосних предків», а і його тридцятирічний успішний досвід царювання та мирні відносини з сусідніми державами. «Подумайте лише, яку радість ви подаруєте своїм ворогам, якщо власними руками послабите свою країну?.. Ким ви заміните кращого з кращих, якщо втратите Базилія? Хто поведе вас у бій, якщо нападуть вороги?»²². Однак, підтримуючи ідею богообраності правителя, Ф. Сідні зовсім не ідеалізує його і не стверджує, що монарх завжди правий. Навпаки, він порівнює царя із сонцем, яке іноді буває палючим, іноді ласкавим, втім, це не привід проклинати

²⁰ Там само. – С. 282.

²¹ Там само. – С. 282.

²² Там само. – С. 284.

його. Так, мудрість і природність слів Зелмани переконала «диких та неосвічених людей, переможених своїм захопленням, охолоджених своїм мовчанням – таких, що пізнали сумнів»²³.

У цій сцені чітко простежується переконаність Ф. Сідні у силі слова. Пригадаймо, що і в основі його концепції Поетичного мистецтва лежить теза про те, що слово наділене унікальною здатністю: воно спроможне трансформувати реальну дійсність. Спрямовуючи свій роман, перш за все, на виховання гідних громадян своєї держави, Ф. Сідні не забував про визначальний принцип репрезентації персонажів, проголошений ним ще у «Захисті Поезії» – принцип морального повчання через вірець, через зразок, адже «...вигаданий приклад має таку ж силу повчання, як і взятий з життя»²⁴.

Присутня в романах елізаветинців тема виховання молоді на засадах поваги до мудрості старших знаходить своє відображення і у Ф. Сідні²⁵. Але, якщо Евфуес, герой однойменного роману Дж. Лілі, ставить під сумнів ідею набування досвіду через засвоєння чужої мудрості, наполягаючи на перевазі досвіду над довгим читанням²⁶, то у Ф. Сідні тема патерналізму звучить дещо інакше. Слід погодитися з Б. Ворденом, який вважає, що Сіднієві політичні погляди генетично укорінені в ціннісній системі 1550-х років, а тому більшість концепцій та переконань, які письменник детально роз'яснював на сторінках своїх творів – це міркування значимих для

²³ Там само. – С. 282.

²⁴ *Sidney P.* The Major Works (Oxford World's Classics) / P. Sidney ; [ed. by K. Duncan-Jones]. – N. Y. : Oxford University Press, 2008. – P. 224.

²⁵ *Alwes D.B.* Sons and Authors in Elizabethan England / D. B. Alwes. – University of Delaware Press, 2004. – P. 18.

²⁶ *Ibid.* – P.35.

I. Історико-літературний процес

Ф. Сідні людей старшого покоління – його батька Генрі Сідні та його ментора Юбера Ланге²⁷.

Цікаву інтерпретацію цього факту надає і Р. Хілльєр, який вбачає у Сіднієвих творах, написаних в усамітненні, не спосіб виголосити думки старшого покоління, а якраз навпаки, можливість сховатися від їхнього «жорсткого патерналізму» та «суворої чоловічої філософії», які фактично позбавили Ф. Сідні юності, поставивши «стару голову на молоді плечі»²⁸. Тут мова йде про релігійно-політичні уподобання прогресивних протестантів, які мріяли про Європейську Протестантську Лігу – проекти, яким не судилося втілитися в життя скоріш за все через поміркованість та обережність політичних стратегій королеви Єлизавети.

Що стосується морально-етичних приписів, якими послуговувався Ф. Сідні в повсякденному житті, то це – заслуга достойного виховання, отриманого юнаком в першу чергу від батьків. Вдалою ілюстрацією цієї тези може вважатися настанова, яку дав Генрі Сідні в одному зі своїх листів з домівки дванадцятирічному синові, коли той навчався в Шрусберській школі. Цікаво, що це напуття, як «Притчу про благородного англійця» цитує відомий індійський гуру та релігійний діяч Сатья Саї Баба (1926-2011)²⁹. Це свідчить про надзвичайну духовну мудрість та актуальність моральної філософії Генрі Сідні, які не втрачають злободенності навіть через декілька століть. В листі, зокрема, читаємо: «Нехай першою твоєю справою буде щира молитва всемогутньому Богу...

²⁷ Детальніше див.: *Hillyer R. Sir Philip Sidney, Cultural Icon / R. Hillyer. – L. : Palgrave Macmillan, 2010. – P. 28.*

²⁸ Ibid.

²⁹ *Сатья Саи Баба. Ведическая мудрость в притчах и историях [Електронний ресурс] / Саи Баба Сатья. – В 2 кн. – Кн. 2. – Москва : Амрита-Русь. – 2016. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=eON3DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false*

Відзначай як смисл і сутність прочитаного, так і їхнє словесне втілення, і ти збагатиш свою мову словами, а розум – думками... Будь ввічливим у жестах та привітним до всіх, відповідно до суспільного стану людини. Перебувай у радості... Але нехай твої веселощі будуть позбавлені непристойності чи образливого глузування... Найголовніше ж, ніколи не дозволяй собі брехати, навіть у дрібницях... Вчися й намагайся займати себе добродесними справами. Тоді настільки звикнеш робити лише добрі справи, що не вмітимеш чинити злі, бо вони будуть незнані тобою. Пам'ятай, сине мій, про шляхетну кров, яку ти успадкував від своєї матері, і знай, що завдяки добродесному життю та хорошим вчинкам (*virtuous life and good action*) ти можеш стати найкращою прикрасою свого славного роду»³⁰.

Оригінальну інтерпретацію знаходить в романі і тема патріотизму пересічного громадянина. Якщо постать державця і його самоідентифікація по відношенню до обов'язку перед підданими неодноразово привертала увагу елизаветинців (згадаймо, приміром, історичні хроніки Шекспіра, романи Т. Лоджа і Р. Гріна), то ставлення звичайного громадянина до інтересів спільноти часом оминалося увагою. Пірокл та Мусідор втягнуті в п'ять повстань, причому в трьох із них (у Лаконії, Понті та Фригії) вони підтримують пригноблене населення, а у двох інших (в Аркадії) – стають на бік правителя. Перші три повстання збурюють небайдужі представники знаті проти відверто поганого правителя. Так, Ф. Сідні підлаштовує оповідь та сюжетні колізії під концепцію свого вчителя Ю. Ланге про повстання. Відповідно до цієї концепції повстання можуть очолити

³⁰ The Poems of Sir Philip Sidney / [ed. by W. A. Ringler]. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – P. xvii.

I. Історико-літературний процес

лише аристократи, адже народ не здатен приборкати свою нестриманість та не зможе діяти достойно³¹.

Таким чином, в деяких аспектах Сіднієва інтерпретація етичних норм тяжіє до виконання функції, яку представники нового історизму називали функцією «стримування»³². Сюди відносимо уславлення ідеалу «освіченого монарха» та просування ідеї про переваги вождів-аристократів. Однак, в інших епізодах на перший план виходить функція «розхитування/рухливості», коли застарілі концепції піддаються аналізу та перевірці. Адже, на думку Ф. Сідні, ренесансна особистість має право брати участь у житті соціуму, але при цьому вона має бути освіченою, високоморальною і усвідомлювати власну відповідальність перед спільнотою. В цьому позиція Ф. Сідні збігається з моральною філософією громадянського гуманізму, представники якого (К. Салютаті, Л. Бруні, А. Ринуччині, К. Ландіно та ін.) наполягали на тому, що людина має підпорядковувати власний інтерес громадянському обов'язку, удосконалювати свій розум і духовність, щоб бути здатною протистояти моральному занепаду, тиранії і духовній деградації³³.

Висновки.

Втілений у двох прижиттєвих версіях тексту «Аркадії» експеримент письменника з романною формою засвідчив щире переконання автора у здатності мистецтва слова виконувати важливі функції в житті особистості й соціуму. Для Ф. Сідні, який після невдалих спроб

³¹ Сідні Ф. Аркадія ... – С. 23.

³² Greenblatt S. Culture / S. Greenblatt // Critical Terms for Literature Study ; [ed. by F. Lentricchia and T. McLaughlin]. – Chicago : University of Chicago Press, 1995. – P. 225.

³³ Детальніше див. твори італійських неоплатоніків у кн.: Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век). – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 382 с.

активно впливати на політичну ситуацію в державі усамітнися в замському маєтку своєї сестри, літературна творчість стала не лише сферою реалізації мистецьких талантів, але й важливою стратегією втілення життєвих імперативів – світоглядних, аксіологічних, релігійних, політичних. Очевидно, що дуже важливим для Ф. Сідні став досвід пасторального роману: він втілений у самій концепції пасторального локусу. Однак, і нетрадиційна сюжетно-композиційна будова роману, і його надзвичайно розгалужена система образів свідчать про значну ідейно-ціннісну переорієнтацію стрижневого для жанру поняття пасторального усамітнення.

Конфлікт між коханням та героїчним життям – центральна тема в «Аркадії». Найбільш вдалим визначенням цього сіднівського жанрового утворення видається термін “маньєристичний пасторальний роман”, який дозволяє урахувати співвідношення як жанрової першооснови (пастораль), так і індивідуальної авторської манери, тобто взяти до уваги новаторський підхід автора (маньєризм). І якщо до ознак класичної пасторальності відносяться традиційні жанроутворюючі кліше (пасторальний локус, усамітнення героїв, які пізнали непасторальну дійсність, їхнє перетворення на “високих” пастухів, любовний конфлікт), то завдяки авторському творчому переосмисленню жанру, роман увібрав в себе маньєристичну жанрову поетику з її принципом “творити у власній манері”, з її орієнтацією на поєднання контрастів (лицарський роман – пастораль, моралістичні повчання – авантюризм). Роман Ф. Сідні є ілюстрацією станів людської психіки на шляху структурування власної самості – на шляху самоконституювання, причому маяком для людини має слугувати *virtue* – стрижневий концепт в теорії самоідентифікації ренесансного автора.